

Com han viscut i viuen els infants?

Antiguitat

La història de la infància és plena de buits i de foscor, però sabem que les condicions de vida dels infants han estat molt dures des de sempre. A l'edat antiga, els nens no interessaven gens i no se'ls representava com a infants. Eren abandonats massivament i les tares físiques o la manca de fortalesa eren considerats motius per a l'infanticidi. Els abusos i les explotacions de tota mena eren freqüents.

La **infància** es limitava als sis o set primers anys de la vida, i els nens i nenes eren educats de manera similar, en l'àmbit domèstic, per la mare o la dida (que a Grècia i Roma es tractava d' un ofici d' esclaus). Grecs i romans practicaven jocs en la petita infància i disposaven de joguines (bales, baldufes, daus, pilota, etc.). Més enllà dels set anys se'ls considerava joves. L'educació era social i sorgia de la convivència de la canalla amb els adults.

A Grècia es considerava una desgràcia tenir molts fills, i encara més si es tractava de nenes. A Roma, el pare podia elevar l'infant nuntat del terra, en senyal d' acceptació o adopció, o bé no fer-ho, la qual cosa n' implicava l'abandonament a la porta de casa. També podia vendre' l, matar-lo o deixar-lo morir. Els llaços electius eren més importants que els biològics. Més tard, en els segles II i III això canviarà i es revaloritzaran, amb el matrimoni, els vincles naturals i el naixement, la fecunditat i l'infant, i es prohibiran l'infanticidi i l'abandonament.

A Egipte, en canvi, la consideració social de la dona i el fill era molt alta i en les representacions podem observar com les mares sempre duen els nadons a sobre.

En les **classes socials humils**, els fills eren considerats un bé material, una força de treball: ajudaven des de ben petits en les tasques domèstiques o del camp, en el teixit o en la cura dels germans més petits, fins i tot si anaven a escola. Amb deu anys s' incorporaven al món laboral.

En les **classes socials privilegiades**, els infants eren un instrument de perpetuació del nom i del patrimoni de la família. Des de les primeres civilitzacions hi havia escoles, a les quals anaven els fills dels oligarques (escoles d' escribes de l'Alta Mesopotàmia o d' Egipte). En el món grecoromà, un esclau acompanyava el fill de les classes benestants a escola i, a casa dels amos, a les ciutats, els esclaus moltes vegades assistien a les lliçons impartides per als seus amos. Els fills de l'aristocràcia continuaven estudis secundaris, fins als setze o disset anys (edat en què, per exemple, a Roma, es prenien la toga, símbol de l'accés al món adult).

En l'àmbit urbà, l'ensenyament era obert a tots els infants des dels set fins als deu o onze anys. En molts casos, els mestres eren antics esclaus alliberats. En

el medi rural, l'accés a l'escola era pràcticament inexistent. A Esparta, els infants eren reclutats en quaters i duien una vida molt dura.

Els **infants esclaus** no tenien família i treballaven des de ben petits en les tasques domèstiques o agràries. La majoria eren nens abandonats o presoners de guerra. Els traficants els recollien (dels abocadors o dels santuaris) i els venien. Començaven a treballar a partir dels set o vuit anys a la casa de camp o en algun taller. A alguns d'ells, en arribar a l'adolescència, l'amo els concedia la llibertat. Els infants més desafavorits no tenien llar i s'oferien com a bracers o bé demanaven almoïna.

Edat mitjana

A l'edat mitjana es representa els infants en l'art com a adults en miniatura, vestits amb les mateixes robes. La imatge de la Verge asseguda, en posició frontal, amb el seu fill damunt dels genolls és potser la més típica de l'art romànic occidental. La **visió dels infants** és negativa: es tracta d'éssers impurs, imperfectes, encara que alguna excepció ens els mostri com a criatures innocents (en la cultura monàstica benedictina, per exemple). La visió innocent de les criatures es començarà a estendre a partir del segle XII, moment a partir del qual es va gestant la sensibilitat envers la infància, fins a arribar a imposar-se a partir del segle XIV. L'art gòtic ja mostra les figures infantils més humanitzades.

Els infants eren totalment descuidats pel que fa a les necessitats higièniques i es creia que la brutícia era benèfica i saludable. Continuava l'infanticidi. A partir del segle XIV es van agreujar les dures **condicions de vida dels infants** amb les pestes, les fams i les epidèmies, i va créixer el nombre d'infants orfes que vivien al carrer.

A l'alta edat mitjana es condemna l'avortament i es vincula amb el món diabòlic; es dicta l'excomunió, l'expulsió i l'exili per als qui realitzin aquestes pràctiques, sobretot si l'infant ja era considerat un ésser amb ànima (de quaranta a quaranta-cinc dies en el cas dels nens i de vuitanta a noranta dies si es tractava d'una nena).

Al castell, **els fills dels nobles** practicaven l'equitació i aprenien a caçar i a manejar armes com l'arc o l'espasa, o jugaven als escacs. Les nenes cosien. La música, la lectura i l'oració eren jocs habituals en aquesta infància que durava poc, ja que molts es casaven al voltant dels onze anys.

Anaven a **escola** molt pocs infants i poc temps, perquè la majoria d'edat començava entorn dels dotze anys. La majoria passava dels jocs a l'ofici patern. Alguns dels que anaven a escola ho feien a partir dels sis o set anys (a les escoles dels monestirs, de les parròquies o de les escoles episcopals). També hi havia escoles de beneficència que acollien nens interns. Hi anaven molt poques nenes i aquestes hi aprenien a cosir, a brodar, a llegir els llibres religiosos i se'ls aprenien de memòria, una mostra més de com les nenes han tingut més difícil l'accés al saber al llarg de la història. Caldrà arribar a la baixa edat mitjana perquè augmenti el nombre d'infants que va a escola a la ciutat:

es tracta dels fills de la burgesia, sobretot els nens, ja que les nenes aprenien a cuinar o a fer de preceptores per si quedaven vídues o solteres. A partir dels segles XIII i XIV, els nens aprenien els **oficis artesanals, artístics o les competències mercantils** als tallers o les botigues. Se'ls pagava menys i feien les feines més dures. La pitjor vida la duïen els infants pidolaires, que solien agrupar-se en petites bandes i de vegades eren raptats i torturats per obligar-los a demanar almoines. En el **món rural** les nenes feien de molineres o pastores i també duïen a terme les tasques domèstiques (cuina, neteja, filat, teixit); els nens treballaven com a camperols, miners o pastors.

Edat moderna

A partir del Renaixement, el pas de la **família** troncal a la nuclear comporta el condicionament d'un espai domèstic més íntim. Els pares es preocupen per la salut i la cura dels infants, per les maneres més correctes d'educar, i es passa d'una educació pública comunitària a una educació escolar destinada a facilitar el desenvolupament de les capacitats dels nens i nenes i a integrar-los en la societat. La **infància** comença a adquirir el significat psicològic i cultural que avui li atribuïm; es critiquen els mètodes educatius tradicionals i es comença a pensar en una nova pedagogia. Canvien les relacions entre pares i fills, i les mares, les àvies i fins i tot els pares avicien els infants, és a dir, es configura la tendresa envers la infància, encara que enfrontada a l'autoritat i la disciplina. Podem observar aquests canvis en les representacions artístiques del nen Jesús: tendre, pur, un ésser innocent. L'infant comença a aparèixer com algú de qui s'ha de tenir cura, a qui cal corregir, per transformar-lo en adult perfecte. Així, a partir del segle XV es publiquen els primers tractats de medicina infantil i, a partir de meitat del segle XVI, s'intenta acabar amb l'infanticidi en alguns països europeus, com Anglaterra, Suècia, etc. Els infants comencen a adquirir valor per ells mateixos a partir d'aquesta època.

En paral·lel al sorgiment del concepte d'infant veiem que es desenvolupen les **joguines**, des del segle XVI fins al segle XIX: màscares, titelles de fil, llanterna màgica, zoòtrop, jocs de cartes, puzles, etc. Les cases de nines, d'origen alemany o holandès, constitueixen una miniaturització de la vida adulta. Però només uns quants infants gaudeixen de les juguines. No tot eren prínceps o burgesos. Els altres eren la majoria, la **mainada del carrer**, que vivia en una situació precària: en els segles XVI i XVII, un de cada quatre pobres i indigents era un infant de menys de deu anys. Els abandonaments dels infants en els orfenats van ser una constant des del segle XV fins al segle XIX; la majoria d'ells moria abans de complir un any. A Espanya es van crear al segle XVI, en diverses ciutats, les cases d'acollida dels nens expòsits. La misèria, l'augment dels fills il·legítims i l'anonimat que garantia el torn giratori, facilitaven l'abandonament. L'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, fundat al segle XIII, acollia al final del segle XVI més de 4.000 infants, gairebé la meitat dels infants abandonats de tot Catalunya.

Als segles XVI i XVII reapareix l'**interès per l'educació** (que havia començat ja al segle XV), sobretot quan els legisladors, eclesiàstics i investigadors es barregen amb els partidaris de la reforma religiosa i es produeix una moralització de la societat. L'escola es transforma en col·legi vigilat i és l'època

en què es funden molts ordes religiosos com a ordes docents dedicats a formar infants i joves. L'educació dels nobles als segles XVI i XVII, però, era domèstica, amb preceptors i, juntament amb aquesta educació elitista, es posen les bases de l'ensenyament popular. La de Guissona, a Lleida, fundada l'any 1640, fou la primera de les Escoles Pies d' Espanya. Amb l'inici del procés d' escolarització, al final del segle XVII, es va produir una transformació considerable: els infants ja aprenen fora del contacte amb els adults, se separen d' aquests darrers i s' aïllen. La família assumeix una funció moral i espiritual, i trobem en la iconografia del segle XVII aquesta exaltació del **sentiment modern de la família**.

Edat contemporània

Al segle XVIII la família s' organitza entorn de l'infant, encarregat de reproduir el model familiar: cal educar bé els fills i, per tant, tenir-ne pocs. S' exalta l'amor maternal i les mares aristòcrates i burgeses donen el pit als seus fills o fan venir les dides a casa. Hi ha una gran preocupació per la cura dels infants i, per exemple, és quan apareixen els primers caminadors.

El romanticisme ens mostra els infants com a éssers innocents. Apareixen noves juguines, com els soldadets de plom (a Nuremberg a mitjan segle XVIII), i també una literatura específica per als infants (germans Grimm, 1812; Perrault, 1862; Andersen, 1835), o zones dedicades als menuts dins les llars, menjars específicament infantils i utensilis per als infants privilegiats: coberts, pitets, etc.

Això no impedeix que continuïn tota mena de brutalitats sobre els infants, com és el cas dels *castrati*, als quals s' extirpaven els òrgans genitals perquè conservessin el timbre agut de les seves veus, atès que la presència de dones en el culte litúrgic era prohibida.

El triomf de la industrialització durant els segles XVIII i XIX va condemnar molta canalla a una feina dura i mal pagada a les fàbriques. Convertits en un component clau de la força de treball, al segle XIX la majoria treballava en la indústria tèxtil i en les mines de carbó angleses. En les novel·les de Dickens trobem una visió de la situació de la infància al segle XIX, de les seves dures condicions de vida, de la infància desvalguda. La mortalitat infantil fou elevadíssima al llarg de la història fins a arribar al final del segle XIX, quan apareixen els progressos obstètrics o les vacunacions (que no es faran extensives fins al segle XX).

Al llarg del segle XIX es va estenent l'escolarització de la població dels sis als tretze anys, encara que a Espanya es produeix en una proporció molt més baixa que no pas en altres països europeus. Al final del segle XVIII, a Europa l'escolarització era d' un 23% en els infants de sis a tretze anys; el 1846, d' un 36%; i el 1908, d' un 70%; en canvi, a Espanya, el 1860 hi havia alfabetitzat entorn del 20% (un 31% d' homes i un 9% de dones) i al principi del XX, l'índex era només d' un 33% (42% d' homes i 25% de dones).

Molts dels infants del segle XIX i de la primera meitat del XX no tenien llar ni família estable i vivien al carrer, i molts dels qui tenien llar i família eren tan pobres que no anaven a escola.

Malgrat l'extensió de les modernes idees sobre la infància i l'educació dels pedagogs de l'època, encara era vigent la idea de la perversitat de l'infant, que requeria correcció i severitat, i per això els infants eren maltractats, al llarg del segle XIX, tant en la família com a l'escola (calia reprimir tot el que era natural de l'infant), amb molt poques excepcions. Fins al segle XX la infància va patir l'esclavitud i en molts llocs del món encara existeix.

En una ciutat com Barcelona, en aquesta època, els infants, com les dones, vivien en unes condicions penoses: eren la majoria dels treballadors de la indústria tèxtil (més d'un 80%), i també participaven en el treball a domicili, de gran duresa. La seva constitució física i la seva edat els convertien en bons operaris tèxtils, una mà d'obra submissa i fàcilment explotable. A mesura que avança el segle XX els infants passaran a tenir identitat social com a alumnes i es vincularan amb l'autoritat pública, que crearà ministeris d'instrucció, promulgarà lleis d'escolarització obligatòria, etc.

Postmodernitat

El segle XX és el segle de l'extensió de l'escolarització en el primer món. Les condicions de vida dels infants han anat millorant a partir de la segona meitat de segle, si parlem dels països occidentals. L'evolució de la societat de consum situa l'infant com a consumidor i, per tant, com a subjecte de la publicitat.

Sorgeixen diferents organismes nacionals i internacionals que treballen a favor de la protecció i de l'acompliment dels drets de la infància, com el Fons de les Nacions Unides per a la Infància (UNICEF), que es va crear l'any 1946 en el marc de la Segona Guerra Mundial per protegir els nens víctimes de la guerra i que avui treballa sobretot en la recerca del benestar de la població infantil dels països en vies de desenvolupament; la UNESCO; l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i l'Organització Mundial de l'Educació Preescolar (OMEP), entre d'altres. Per exemple, la UNESCO, la UNICEF i el Banc Mundial, van organitzar la Conferència Mundial d'una Educació per a Tots. En l'actualitat el referent d'aquests organismes és la defensa dels drets dels infants recollits en la Convenció dels Drets dels Infants de 1989.

La tasca d'aquests organismes es complementa amb la que desenvolupen moltes organitzacions no governamentals (ONG) voluntàries, sense ànim de lucre, que treballen fora dels àmbits institucionals o polítics i que, encara que col·laboren amb aquests, són independents. Solen ser associacions ciutadanes d'àmbit divers (internacional, europeu, estatal, autonòmic, local, etc.), que es van desenvolupar molt a partir dels anys setanta, i prenen gran influència des dels anys noranta. Algunes d'aquestes organitzacions són, per exemple, Intermón-Oxfam, Amnistia Internacional, Children's Rights, Creu Roja, Educació sense Fronteres, Save the Children, Aldeas Infantiles SOS, Casa Alianza Cáritas, Medicus Mundi o Pallassos sense Fronteres.

En els darrers quinze anys s' han fet progressos en la protecció i en l'acompliment dels drets dels infants. Des de 1989 s' ha avançat molt en aquest sentit; s' han anat comproment cada cop més els estats i han sorgit arreu institucions, programes i mesures per promoure els drets dels infants, s' han revisat les lleis i s' ha impulsat l'assoliment de la supervivència i el desenvolupament infantil. S' ha començat a reaccionar davant la violència i l'explotació extremes, l'abandonament o el maltractament, que afecten milions d' infants. S' ha avançat també en la protecció dels nens oblidats i invisibles: refugiats, nens institucionalitzats, treballadors o explotats, els infants sense sostre o els que han estat segrestats o venuts. Pel que fa al treball infantil, podem dir que és un tema emergent als nostres ulls, però que el problema existeix des de fa segles. També s' han organitzat sistemes especialitzats de justícia juvenil i s' han fet progressos en la tasca d' assegurar que escoltem els infants i respectem i tinguem en compte les seves opinions. Però els progressos han estat molt desiguals, molts països encara estan molt endarrerits i en els països desenvolupats també s' està produint un augment de la pobresa infantil. Encara tenim molta feina a fer en el nou mil·lenni.

Segle XXI

Els reptes actuals passen per reduir la pobresa infantil i millorar la situació de més de mil milions d' infants del món, que no tenen el més necessari per viure: 1 de cada 6 infants passa fam; 1 de cada 5 no té aigua potable i 4.000 infants moren cada dia al món per manca d' aigua potable i sistemes de sanejament adequats; 1 de cada 7 no rep cap mena d' atenció sanitària; més de 640 milions de nens i nenes no disposen d' un habitatge adequat; més de 120 milions d' infants no reben instrucció primària, la majoria dels quals són nenes; més de 300 milions d' infants no tenen accés a la televisió, la ràdio, el telèfon o el diari; 2 milions d' infants són explotats en la indústria del sexe...

Fins al final del segle XIX no es van començar a desenvolupar lleis reguladores del treball infantil, però encara avui no s' ha aconseguit que acabi l'explotació laboral infantil, i un de cada dotze menors del món és explotat: 180 milions dels 352 milions d' infants d' entre cinc i disset anys del món fan treballs perillosos, són esclaus o estan sotmesos a treballs forçats. També en els països desenvolupats s' està produint un augment de la pobresa infantil, segons l'informe realitzat pel Centre d' Investigacions Innocenti d' UNICEF: en 17 dels 24 països de l'Organització per la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) han augmentat les taxes de la pobresa infantil en els darrers quinze anys. Hi ha quaranta o cinquanta milions d' infants en aquesta situació (els Estats Units i Mèxic tenen les taxes més altes, amb un 20%, i Finlàndia i Dinamarca les més baixes, per sota del 3%; la d' Espanya és del 13%). Són xifres de pobresa relativa, és a dir, d' ingressos inferiors al 50% de la mitjana nacional. Es considera com a nen pobre en un país desenvolupat aquell que disposa de la meitat dels ingressos mitjans que té qualsevol infant en aquesta mateixa societat. Reduir la pobresa infantil és un dels objectius del mil·lenni acordats per les nacions de l'OCDE. Una conclusió molt important de l'estudi és que la inversió en polítiques socials disminueix la taxa de pobresa infantil. Segons l'Informe de l'Estat Mundial de la Infància de 2005, podem dir que s' està consentint la pobresa i s' estan negant els drets dels infants quan d' una

manera greu estan amenaçats els drets a l'habitatge, a la nutrició, al sanejament, a l'aigua potable, a la salut, a l'educació i a la informació.

Avui dia es parla de la mort de la infància o, més ben dit, de la infància tal com l'havíem imaginat. Cal tornar a construir el concepte d' infància, fins i tot en els llocs on la provisió ha resolt les necessitats bàsiques d' una part important de la quitxalla, perquè amb això no n' hi ha prou. Hi ha un interès creixent tant dels polítics com dels professionals del desenvolupament infantil a mesurar el benestar socioeconòmic dels infants (tant en els països rics com en els pobres). Preocupa molt l'augment de la cultura comercial, com afecta els nens i les nenes; s' estan estudiant els riscos derivats d' algunes formes de vida i com es pot promoure la vida saludable; preocupen els processos d' exclusió dels infants de l'educació, o com es pot enfortir la participació social (com a capacitat), i les formes de participació infantil (quins espais de participació es poden crear).